

Dan Mănuță, literatura și ideologia

Dacă menirea criticului și, mai ales, a istoricului literar de astăzi este din ce în ce mai grea, miza reală a unei asemenea scriituri îmi pare aproape imposibilă. Cum să mai *seduci* un cititor atras astăzi, mai degrabă, de mirajul „telenovelei amoroase sau fotbalistice”, de „dulcea conversație cu Gigi Becali și cu magnificii lui care au cucerit sau vor cuceri Europa” (Cornel Ungureanu, *Istoria secretă a literaturii române*, Editura „Aula”, Brașov, 2007)? Care să fie instrumentele potrivite prin care să-i stârnești curiozitatea, să-l faci să reintre, pe nesimțite, din postmoderna Galaxie a imaginilor, în Galaxia Gutenberg? Neîndoielnic, istoricul literar de astăzi trebuie să rămână, ca întotdeauna, un cercetător cu multă acribie, care nu ostenește niciodată în a adăsta în spațiul matricial al bibliotecilor, de unde scoate la iveală, cu o consecvență de invidiat și, atunci când este cazul, cu un entuziasm bine temperat, secțiuni aproape uitate sau pe nedrept desconsiderate. Dar, pentru a fi citit el însuși, pentru a seduce, cum spuneam mai sus, un cititor din ce în ce mai greu de mulțumit, dacă nu aproape mefient în privința menirii istoriografiei literare, trebuie să apeleze la criterii ce păreau, altădată, cu totul improprii domeniului vast al criticii. Puțini sunt istoricii literari care înțeleg că învierea literaturii nu se poate face decât prin luarea în calcul a unor factori extraliterari (sau măcar paraliterari) sau că la întrebarea, din ce în ce mai des vehiculată, „Ce mai rezistă astăzi, ce mai putem recupera, respectiv ce trebuie să abandonăm, în acest timp al globalizării, al multiculturalității?”, răspunsul trebuie să ia în calcul și criterii de tipul geopoliticului sau al geografiei literare.

Dan Mănuță este, neîndoielnic, unul dintre aceștia. Pentru exigentul cercetător al fenomenului literar românesc, efortul scoaterii la lumina (re)interpretării și valorizarea justă a textului literar presupun și operații colaterale, de tipul contextualizării sau al integrării într-un cadru cât mai extins. Deloc întâmplător, așadar, este faptul că ultima lui carte (*Literatură și ideologie*, Iași, Editura „Timpul”, 2005), se construiește în funcție de sensibilul raport rezumat în titlu și chestionat în detaliu mai ales în primele capitole, *Literatură și ideologie*, *Literatură și geopolitică*, respectiv *Literatură și politică*. Dintr-un punct de vedere, așadar, volumul este rodul unei meditații – fără îndoială îndelungate – a istoricului literar, care nu se sfiește a investiga (în scopul validării) raportul, îndeobște tensionat, între literatură, pe de o parte, respectiv ideologia politică, mecanismele devenirii economice, sociale ș.a.m.d., pe de altă parte. Să observăm, de pildă, subcapitolul cu rol de uvertură a unui ansamblu complex dedicat acestei problematice spinoase: în *Globalizare, cultură și literatură* se anunță cele mai importante reflecții din cartea ce confirmă, încă o dată, dacă mai era nevoie, interesul incontestabil pe care trebuie să îl dovedească un istoric literar autentic (și) pentru actualitatea imediată. Iată, spre ilustrare, câteva dintre interogațiile articulare ale demersului analitico-sintetic: „Oare este vorba de un proces [globalizarea, n.n.] care se desfășoară numai în economie și în politică, sau și în cultură?”; „Să

determine oare pătrunderea în cascadă a faptelor de civilizație o accelerare a globalizării culturii?"; „Cum va arăta cultura unei societăți globalizate?"; „Se va putea vorbi sau nu despre un fundamentalism cultural, susținut și conferit de prestigiile culturale deja existente?";

Îngrijorarea cercetătorului fenomenului literar mai vechi și mai nou este, fără nici o îndoială, firească: din ce în ce mai mult, și mai cu seamă în Europa, se pune problema interculturalității, a mondializării / globalizării culturii: interogarea raportului în genere antinomic dintre identitate vs. alteritate culturală, dar și lingvistică, religioasă, etnică etc., nu este lipsită de admiterea unor riscuri majore ale globalizării de orice fel. Dan Mănuță însuși amintește un număr al revistei „Esprit” (238, din martie-aprilie 2002), centrat pe o chestiune pusă aproape dilematic: *Quelle culture défendre?*, culegerea de studii apărute în 1992 la Berlin, *Literatur im Zeitalter de Globalisierung*, sau studiul din 1993 al lui Umberto Eco, *La ricerca della lingua perfetta*. Aș adăuga doar voluminosul *Dicționar al alterității și relațiilor interculturale* (coord. Gilles Ferréol, Guy Jucquois, Editura „Polirom”, Iași, 2005), în care se accentuează, dintre posibilele riscuri, cele semnalate de opoziții numiți, mai nou, altermondialiști: creșterea inechităților dintre țările bogate și cele în curs de dezvoltare (și ideea poate fi, bineînțeles, extinsă și în cultură), pierderea identităților regionale / locale, uniformizarea inspirată de practicile și comportamentele americane etc.

Om al timpului său, Dan Mănuță înțelege perfect această schimbare de paradigmă care afectează însuși destinul unei discipline implicate oricum în actualitatea imediată. Istoricul literar nu omite să amintească, din acest punct de vedere, „efectul cel mai nociv” al globalizării, care ar fi reprezentat de standardizare (deci de uniformizare), preocupându-se de descoperirea unor soluții certe de evitare a acestuia: în principal, accentuarea perspectivei etno-istorice, dezbărate, însă, de orice urmă de ideologie politică. Plecând de la o idee a lui Virgil Nemoianu („arta, în general, nu se pliază constrângerilor istoriei și poate fi generatoare de ordine”, cf. *The Theory of Secondary. Literature, Progress and Reaction*, The John Hopkins University Press, 1989), el afirmă tranșant:

Limba, literatura și cultura tradiționale reprezintă singurii factori capabili de a ordona și, totodată, de a impune respectarea identităților felurite din interiorul românismului, inclusiv al dacoromânismului. Mai mult încă: apartenența la dacoromânism poate coagula în mod esențial identitatea națională, conferind, totodată, un anume coeficient de stabilitate identitară, prin admiterea multiculturalismului și a aculturației. Sunt convins că nu se va ajunge la o dizolvare a identității etnice.

Subsecventă, așadar, controversatei probleme a globalizării culturii, respectiv literaturii, și incitând într-o măsură sporită interesul criticului în volumul de față, este literatura română ca un factor esențial de coeziune identitară. Nu doar literatura din spațiul dacoromânesc, căci,

dacă privim literatura scrisă în limba română din perspectiva dacoromânismului, riscăm să edificăm un colos diform și uniform, ale cărui componente ex-centriche ar trebui blamate pentru nonconformism,

apreciază just criticul. Ci și cea din diaspora – termen definind

acele grupuri care vorbesc limba română în teritoriile în care s-au aflat dintotdeauna... teritorii situate în afara granițelor actuale ale României și în care populațiile de limbă română sunt băștinașe, nu venetice

– respectiv din exil (termeni definiți, cu rezervele de rigoare, în subcapitolul *Dacoromânism, Diaspora, Exil*). Ca o urmare firească, în atenția istoricului literar autentic vor trece, pe rând, *Diaspora literară nord-americană* și cea basarabeană, asupra căreia se oprește în mai multe rânduri: fie prin observarea particularităților distinctive, inspirat ilustrate, de regulă prin texte literare emblematice, ca în *Regionalismul literar basarabean: concept literar sau concept geopolitic?*, *Obsesii regionaliste* ori *Sacrul în lirica basarabeană*, fie printr-o subtilă punere în oglindă a literaturii din Republica Moldova cu literatura germană din România, pentru a reflecta pe marginea unui îngrijorător proces negativ, ca în substanțialul subcapitol *Crize de identitate literară*. De remarcat apoi, că, pentru a aduce argumentele cele mai viabile care să ateste îndelungata existență a problematicii avute în vedere, Dan Mănuță adaugă la această radiografie fidelă a fenomenului literar românesc, un binevenit excurs propriu istoriografiei literare: el urmărește, de pildă, utilitatea reală a mișcării politico-ideologice pașoptiste (conchizând, spre finalul subcapitolului *Dinamica alegoriei*, că „ceea ce a fost efectiv a dus la scoaterea definitivă a literaturii române din sfera est-europenismului și a consolidat apartenența ei la sistemul literar european modern”), *Sursele concepțiilor regionaliste în literatura română* sau eforturile mișcării „Iconar”, din deceniul al patrulea, de a împăca tradiția cu modernitatea (plecând de la monografia lui Mircea A. Diaconu), optează, ca variantă metodologică alternativă, pentru incitantul studiu de caz oferit de „*Cuvântul nostru*” – o revistă samizdat din anii '50, prelungind discutarea acestuia și în *Mărturii despre literatura anti-bolșevică a studenților ieșeni (1957-1958)*. Incitante, de o actualitate frapantă sunt însă mai ales reflecțiile pe marginea existenței unui *spiritus loci*, a unui „spațiu matricial” și, în fine, a *Geografiei literare*. Cărțile avute în vedere – de la studiul mai vechi al lui Mircea Muthu, *Literatura română și spiritul sud-est european*, publicat în 1976, dar rămas, cum apreciază, pe bună dreptate, criticul, fundamental în domeniu, până la cărțile lui Cornel Ungureanu, *Geografii literare*, respectiv *Mitteuropa periferiilor*, din 2002 – nu sunt, ca de obicei, decât simple pretexte pentru o meditație valorizantă, în care perspectiva propriu-zis analitică se îmbină, fericit, cu cea comparatistă și cea sintetică. Toate subsumate convingerii că este, mai mult ca oricând, de datoria istoriei literare să traverseze „un proces firesc de reșezare, de regândite a ierarhiilor, de rediscutare a periodizărilor, de transformare a modalităților de interpretare”, proces imposibil fără urmărirea unor principii directe (aceleași care stau, de altfel, la baza construcției din *Literatură și ideologie*):

Recuperarea fără croșetele cenzurii a tuturor textelor, a literaturii diasporei și a exilului, a literaturii românești din afara granițelor actuale și multe altele [subl. n.].

Analizele pe care se sprijină, evident, aceste principii sunt, la rândul lor, riguroase, extrem de bine documentate și echilibrate, configurând, în ansamblu, un discurs critic de o competență indubitabilă, dar, în egală măsură (lucru rar printre specialiștii în ale istoriografiei literare) de o limpiditate reconfortantă. Dezideratul unei astfel de scriituri este, de bună seamă, moderația, cum și mărturisește, printre

rânduri, în *Dramatismul cumpenei critice*. Desigur, între cele două extreme critice detaliate aici (criticii care trăiesc *grijuliu*, respectiv *exuberant* textul pe care îl investighează) cumpăna „este dificilă și adesea primejdioasă”. Doar un analist „care împrumută de la sceptici luciditatea și de la epicureici comunicativitatea” poate să reușească operația riscantă – uneori chiar curat echilibristică, aș spune. Cu atât mai mult când nu-i lipsește o doză sănătoasă de umor subteran (a se vedea, din acest punct de vedere, finalul primului studiu din carte) sau când, vorba lui Călinescu, arată că un critic autentic trebuie să facă și literatură (cele două distopii așezate în poziție finală vorbesc de la sine despre facultatea creatoare a lui Dan Mănuță). În totul, un critic și un istoric literar care arată că despre *Literatură și ideologie* nu se poate pronunța (cum se cuvine!) decât un *scriitor* încadrat perfect în tipologia descrisă de marele model în vestitul studiu intitulat chiar *Tehnica criticii și a istoriei literare...*

Dan Mănuță, *Literature and Ideology*

Unlike other so-called critics or literary historians, Dan Mănuță is really preoccupied by the text analysis and its synthesis using several perspectives. Among them we can mention the link to the historical and the political context, the geopolitics, in a large sense of the word. One of his latest books, *Literature and ideology*, is centered on the sensitive relation between these two factors (mentioned in the title) that have a large influence on Romanian literature in general.

Emanuela ILIE
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
România